

dobi vrnilo nekaj nepomembnih napak (str. 29 in 35); kantoni so bili namreč bolje izraženo neke višje skupine nabornih okrajev, ne pa kot misli Zwitter, da bi naborni okraji kantone nadomestili; to se dobro vidi iz aktov jožefinske davčne reforme, ki jih bom mogel kmalu objaviti. Ta pogreška izvira odtod, ker Zw. ni imel dostopa v dunajske arhive. — Izmed rezultatov naj opozorim na »porazno dejstvo« (59), da smo namreč Slovenci v 65 letih od 1846 in 1910 narasli samo za 18,8%, tako da smo stali med vsemi osmimi narodi avstrijske državne polovice daleč na zadnjem mestu; skupen porast teh narodnosti je znašal 57,5%! Še poraznejša je za Slovence primerjava z vso Evropo (77 in 112). S Zwitterjem stoji, ne sicer v popolnem številčno izraženem, a vendar stvarnem soglasju tudi Melikova Slovenija (I, 2. zv. 636 in 639). Zwitterjeva študija torej izzveni v žalostno ugotovitev, da smo Slovenci fizično šibak narod. Sicer podaja nekaj tolažilnih okoliščin, toda bolje je, da si to dejstvo resno postavimo pred oči, kakor pa da slepimo sami sebe.

Zwitterjeva knjiga je strogo znanstveno in branja ter premisleka vredno delo. Maks Miklavčič

Stjepan Zimmermann: **Filozofija i religija**. Ob 100 letnici izdal Zbor duhovne mladeži zagrebačke, Zagreb, 1937, str. 304 + 16.

Tudi v svetovni filozofski literaturi znani hrvatski filozof Zimmermann je izdal pred nekaj tedni drugi zvezek svojega življenjskega dela, v katerem je zbral in uredil svoje spoznatke o Bogu, svetu in človeku. Cilj te knjige je znanstveno opravičenje sholastične in krščanske filozofije. Avtor hoče pokazati, da »smisel življenja temelji na moralni vrednosti človeka, toda ta vrednost ima svoj temelj v odnosu človeka do Boga, t. j. v religiji«.

Knjiga je razdeljena v dva dela. V prvem na svojevrsten in metodično boljši način ponovi glavne rezultate o spoznavni teoriji iz prve knjige. Tudi tu so poglavja enotno zaključena in se zato problemi prepogosto ponavljajo, čeprav se pokažejo isti problemi vedno v raznih odnosih in iz različnih vidikov. Z. zopet dokazuje diskurzivni način prihajanja do Boga in nastopa proti imanenciji verovanja. Originalno razloži, kaj je religija in religiozni odnos, ter pregledno poda predmet filozofije. Dobra je psihološka analiza doživljanja in njegove vsebine — subjektivni in objektivni element. Vprašanje, kako je resnica v mišljenju, psihološko ni izčrpno obdelano in se mi zdi rešitev s pomočjo »prisodbe o resničnosti« prekomplicirana. Za notranji odnos med filozofijo in religijo ima mogoče celo preveč filozofskih podrobnosti iz logike itd. Njegova borba proti pozitivizmu in Kantu je immanentna, kar je posebnost njegovega filozofiranja. Pri procesu spoznavanja bi dodal še drugo stopnjo: analizo pojmovnih vsebin. Zelo dobro je primerjanje Kantove in Aristotelove teorije. Z. se pokaže v tej knjigi bolj kot v prvi izraziti neosholastik.

V drugem delu obravnava teodicejo in spoznavno pot do nje. Psihološko je dobro označena razlika med teistom in ateistom ter religioznim človekom. Odnos religije do Boga hoče izvesti Z. sicer konkretno psihološko, vendar se

ne zadovolji s fenomenološko metodo, ker mu gre za realno eksistentnega Boga. Tu je Z. mogoče preveč filozof in premalo konkretni psiholog. Analizira samo razumsko religijo in se ne dotakne drugačnih osnov verovanja, ki so mogoče prav tako važne in objektivno veljavne. Proti Schelerju postavlja samovoljne trditve iz psihologije religije, ki še niso splošno znanstveno priznane. Z. hoče pokazati objektivno religijo, katere osnova je filozofija. Za nekatere sodobne in kulturno poglobljene katoličane pa je to že predpostavka in hočejo ob tem v religiji dobiti večje in globlje spoznanje o Bogu in o njegovem bistvu. Zato poudarjajo doživetje Boga in svoj osebni odnos do njega v osebni veri. Z. na vse načine dokazuje racionalnost religije in ji jemlje mogoče s tem mnogo one neposrednosti, ki jo ima prava elementarna religija in osebni ter doživeti odnos človeka do Boga. Avtor pa je dobro pokazal razliko med Bogom v filozofiji in v religiji: pojem in živi Bog. Dobro bi bilo poudariti, da racionalna pot do Boga ni samo pot kavzalnega dokazovanja (prim. Vebrovo »Knjigo o Bogu). Tudi to je namreč filozofsko vprašanje, po katerih poteh sploh lahko pridemo do Boga.

Zimmermann dobro loči med teoretičnimi in praktičnimi vezmi med teologijo, filozofijo religije in religijo. Odločil se je za metodično pot sinteze: filozofija gre od Boga do človeka, teologija tudi od Boga do človeka, psihologija pa od človeka do Boga. Zanimive so metodične finese med Zimmermannom, Keilbachom in Rosenmüllerjem. Z. se odloči za neodvisno filozofijo religije in izpriča s tem svojo veliko objektivnost v filozofiranju. Psihološko je zanimivo, da Z. nikjer ne razpravlja o religioznih doživetjih. Posamezna spoznanja o Bogu, kot osebi in kot Zakonodajalcu, se mi zde premalo dokazana. Za čitatelje pa bodo mnogo pomenile Jamesove, Goldsteinove in Messerjeve besede o mistiki in neosholastiki (str. 253 sl.). Za Zimmermannovo filozofijo je značilno, da izrečno poudari absolutno svobodo filozofije o religiji od teologije in od cerkvene avtoritete (str. 250). Do priznanja te avtoritete pridemo šele po filozofskem spoznanju o Bogu. V tej zvezi je zanimiv njegovi osebni primer (str. 262).

Proti marksizmu zagovarja življenjski smisel religije in duhovnost religioznega doživljanja. Konec knjige je zelo aktualen, toplo in osebno pisan. Tudi je v borbi proti komunizmu in proti kapitalizmu, pokaže pa socialne dolžnosti Cerkve in katoličanov ter nujnost pozitivnega socialnega dela. V Dodatku so interesantni odgovori na razne kritike in poročila o njegovem delu (Bujas, Nedeljković, Bazala, Hijacint Bošković). Knjigo zaključuje kratek stvarni in osebni register.

Zimmermann je ustvaril solidno podlago za racionalni element religije. Njegova največja zasluga pa je, da je pokazal tudi ob lastnem osebnem primeru način iskanja Boga ter resno, mučno, osebno delo tistega, ki se ne zadovolji samo z neovrgljivimi resnicami, temveč se osebno napoti v globine religioznih odnosov in resnic. Ta Zimmermannova pot je za sodobnega, nemirnega in religiozno poglobljenega kristjana zelo ilustrativna.

Dr. Stanko Gogala